

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА**КОЛОС С. С.,**

старший викладач кафедри права

(Вінницький національний аграрний університет)

суддя у відставці

*(Апеляційний суд Вінницької області)***УДК 343.141****АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОКАЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти доказової діяльності суду під час судового провадження, визначено роль суду в доказуванні на стадії судового розгляду, здійснено аналіз особливостей проведення судових дій, а саме: збирання, перевірки та оцінки доказів під час судового розгляду.

Ключові слова: доказування, збирання, перевірка та оцінка доказів, слідча дія, судовий розгляд, судова дія, судово-слідча дія.

В статье исследованы теоретические и практические аспекты доказательной деятельности суда во время судебного производства, определена роль суда в доказывании на стадии судебного разбирательства, осуществлен анализ особенностей проведения судебных действий, а именно: сбора, проверки и оценки доказательств в ходе судебного разбирательства.

Ключевые слова: доказательная деятельность, сбор, проверка и оценка доказательств, следственное действие, судебное разбирательство, судебное действие, судебно-следственное действие.

The article analyzes the theoretical and practical aspects of proving practice of the court during the court proceedings, determines the role of the court in the proving process at the stage of judicial review, and analyzes the peculiarities of conducting court actions, namely the collection, verification and evaluation of evidence during the trial.

Key words: proving process, collection, verification and evaluation of evidence, investigative action, judicial review, judicial action, judicial and investigative action.

Вступ. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. (далі – КПК України) суттєво змінив кримінальне судочинство, привівши його у відповідність до високих європейських та світових стандартів захисту прав і свобод громадян. І хоча новели КПК України стосуються, насамперед, інституту досудового розслідування, інститут судового розгляду не став винятком. Перед учасниками кримінального процесу та науковцями сьогодні постають певні теоретичні та практичні проблеми, що стосуються процедури судового розгляду у кримінальному провадженні. У контексті реформування кримінального судочинства одна з найважливіших стадій кримінального процесу – судовий розгляд – потребує більш детального дослідження з метою належної організації доказування у процесі судового розгляду. Крім того, нововведення у цій сфері ще мають пройти випробування на практиці, результатом чого має стати напрацювання сталих підходів до застосування відповідних по-

ложень вітчизняного кримінального процесуального законодавства з метою забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд.

Проблеми пошуку оптимальної моделі правового регулювання доказової діяльності суду на стадії судового розгляду у вітчизняній кримінальній науці висвітлено у дослідженнях таких учених, як Ю.П. Аленін, В.В. Вапнярчук, Ю.М. Грошевий, В.Г. Гончаренко, М.М. Гультай, О.М. Дроздов, І.І. Когутич, В.Я. Корсун, Д.О. Захаров, О.І. Коровайко, О.В. Литвин, В.Т. Маляренко, В.І. Маринів, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, О.В. Рибалка, Н.П. Сиза, С.М. Стахівський, В.М. Тертишник, В.М. Трофименко, С.Л. Шаренко, М.І. Шевчук, І.І. Шепітько та інші.

Однак комплексні дослідження проблематики кримінально-процесуального доказування на стадії судового розгляду на основі КПК України 2012 р., в яких би концептуально розглядалися питання, пов'язані з поняттям та елементами кримінально-процесуального доказування, реалізацією засади змагальності та ролі суб'єктів доказування на стадії судового розгляду, особливостями з'ясування обставин і перевірки їх доказами, у сучасній науці представлені недостатньо. Тому теоретичні та практичні питання, що стосуються кримінально-процесуального доказування на стадії судового розгляду, потребують додаткових досліджень, що вкрай важливо як для кримінально-процесуальної доктрини, так і для нормотворчої та судової практики.

Постановка завдання. Метою статті є визначити роль суду в доказуванні на стадії судового розгляду, здійснити аналіз особливостей проведення судових дій, а саме: збирання, перевірки та оцінки доказів під час судового розгляду.

Результати дослідження. Відповідно до п. 24. ч. 1. ст. 2 КПК України, судовий розгляд є однією зі стадій судового (кримінального) процесу. У теорії кримінального процесу судовий розгляд визначається як встановлена законом система процесуальних дій суду та учасників кримінального провадження, послідовне проведення яких спрямоване на всебічне, повне та об'єктивне дослідження матеріалів кримінальних проваджень і винесення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення. Крім того, ця стадія, як вважає більшість науковців, є основною, центральною частиною судового розгляду.

Головним завданням судового розгляду є встановлення об'єктивної істини, яке можливе через пізнання фактичних даних у процесі доказування. Процес доказування відбувається через здійснення певних судових дій, передбачених кримінальним процесуальним законом.

Хоча КПК України надає суду можливість вчиняти майже будь-які процесуальні дії щодо дослідження доказів, фактично під час судового розгляду не можуть вчинятися слідчі дії, спрямовані на збирання нових доказів (обшуки, виїмки, ревізії, розшук інших свідків, документів, речових доказів), чи провадження дій у такому обсязі, виконання яких неможливе з додержанням специфіки процесуальної форми судового розгляду. Основними судовими діями, які характерні для доказування під час судового розгляду, є допити підсудного, потерпілого, свідків, проведення експертизи, огляд речових доказів, оголошення документів, огляд місця події, проведення впізнання.

У вітчизняній теорії кримінального процесу широко використовувалося поняття «судове слідство», хоча у КПК України таке поняття відсутнє. Зокрема, судове слідство, на думку В.М. Тертишника, є складником судового розгляду, який становить здійснювану в умовах гласності, усності і безпосередності процесу, змагальності сторін і за активної участі потерпілого, підсудного, захисника й інших учасників процесу діяльність із доказування. У такому доказуванні наявні чотири елементи: предмет доказування, суб'єкт доказування, засоби доказування – докази і процес доказування. Всі ці елементи залишаються стабільними під час здійснення доказування на всіх стадіях кримінального процесу [11, с. 282].

Деякі вітчизняні дослідники вважають, що відмова від терміна «судове слідство» і заміна його на термін «судовий розгляд» вносять певну плутанину, оскільки судовий розгляд у процесуальному значенні означає більш широку стадію кримінального процесу, що охоплює поряд з іншими етапами (підготовчою частиною судового засідання, судовими дебатами, останнім словом обвинуваченого та іншим) також такий етап, як судове слідство.

Наприклад, на думку І.І. Шепітько, є потреба не лише у використанні цього терміна в науковому обігу, але й у внесенні відповідних змін до кримінального процесуального законодавства [13, с. 221].

На думку В.В. Назарова та Г.М. Омеляненка, судове слідство є центральною (основною) частиною судового розгляду кримінальної справи. Вчені висловлюють думку, що дослідження судом за активної участі сторін усіх фактичних обставин справи, перевірка і оцінка всіх доказів із метою встановлення істини і є судовим слідством. Судове слідство не є повторенням дослідження, проведеного на досудовому слідстві, а є самостійним дослідженням обставин справи, яке відбувається в умовах реалізації принципів (засад) кримінального процесу, зокрема таких, як змагальність і гласність, безпосередність і усність судового розгляду, за активної участі сторін та інших учасників судочинства [9, с. 341].

Аналогічну позицію відстоює у своїх наукових працях І.Ю. Мірошников, який вважає судове слідство основною і головною частиною судового розгляду, в якій суд за обов'язковою участю сторін в умовах повної реалізації всіх принципів кримінального судочинства досліджує та оцінює всі докази з метою встановлення фактичних обставин справи. Дослідження та оцінка всіх доказів, як вважає науковець, є функціональним призначенням судового слідства в системі судового розгляду [8, с. 14].

В.О. Попелюшко визначає судове слідство як частину судового розгляду, в якій суд та учасники судового розгляду (сторони) досліджують докази, зібрані на досудовому слідстві, надані сторонами та витребувані за їхньою ініціативою та ініціативою суду для правильного вирішення кримінальної справи по суті [10, с. 131].

На думку С.П. Гришина, судове слідство – це діяльність суду, спрямована на дослідження (за участю сторін) фактичних обставин справи, що має місце в усіх судових стадіях, а також у тих провадженнях, головні питання яких вирішуються безпосередньо судом. Він виокремлює три такі ознаки судового слідства: 1) діяльність суду; 2) діяльність, що спрямована на дослідження фактичних обставин справи; 3) діяльність, яка має місце на всіх судових стадіях [3, с. 29].

Отже, можна стверджувати, що сутність і зміст судового слідства становить кримінально-процесуальне доказування фактів і обставин справи у діалектичній єдності всіх його елементів: збирання, фіксація, перевірка та використання доказів у формі обґрунтування значущих висновків і рішень із кримінальної справи.

Аналізуючи практичну діяльність суду, треба зазначити, що суд у судовому розгляді є активним учасником процесу доказування, досліджуючи докази, здійснюючи їх перевірку, оцінку та ухвалюючи на підставі цього відповідне рішення. Адже, досліджуючи докази (здійснюючи їх перевірку і оцінку), суд має право отримувати докази: 1) коли це прямо впливає із закону; 2) за клопотанням сторони кримінального провадження; 3) якщо це необхідно для уточнення доказів, наданих сторонами; 4) якщо це необхідно для точного формування знання з питань, що підлягають вирішенню у вироку (причому ці повноваження мають реалізуватися у межах дослідження доказів, що представлені сторонами) [5, с. 202–203].

Спираючись на аналіз норм КПК України, суд за допомогою сторін, а також незалежно від них має дослідити подані докази. Зокрема, головуєчий та судді протягом всього допиту обвинуваченого мають ставити йому запитання для уточнення й доповнення його відповідей, ставити запитання свідкам, потерпілим, спеціалістам, за своєю ініціативою повторно допитати свідка чи потерпілого, призначити і провести одночасний допит двох і більше допитаних учасників провадження, пред'явити свідкові, потерпілому чи обвинуваченому особу або річ для впізнання, викликати й допитати в судовому засіданні експерта з метою роз'яснення його висновку, оглянути речові докази, оголосити протоколи та інші документи, долучені до матеріалів провадження, оглянути місце події тощо.

Крім того, за власною ініціативою суд має право доручити проведення експертизи (ч. 2 ст. 332 КПК України); викликати експерта для допиту з метою роз'яснення висновку (ч. 1 ст. 356 КПК України); перевіряти показання та інші надані суду докази шляхом постановки запитань свідку, потерпілому, експерту, спеціалісту (ст. ст. 352, 353, 356, 360 КПК

України); ставити запитання сторонам чи іншим учасникам кримінального провадження за заявленими клопотаннями про доповнення судового розгляду (ч. 2 ст. 363 КПК України); відновити з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами, якщо обвинувачений в останньому слові повідомить про нові обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження (ч. 4 ст. 365 КПК України). Під час дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, головуючий у судовому засіданні має право задавати спеціальні запитання в будь-який час дослідження доказів.

Спираючись на аналіз повноважень суду, можна вважати, що суд здійснює збирання доказів. Також суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання, якщо під час судового розгляду виникли підстави, передбачені ч. 2 ст. 509 КПК (ст. 332 КПК України). Головуючий та судді під час допиту обвинуваченого, свідків, потерпілого, експерта мають право ставити запитання. Крім того, суд може провести огляд на місці (ст. 361 КПК України).

Суд здійснює також перевірку доказів. Під час судового засідання може бути здійснено таке: огляд речових доказів, огляд на місці, оголошення та пред'явлення для ознайомлення документів; відтворення звукозапису, демонстрацію відеозапису, запитання під час допитів; пред'явлення для впізнання; доручення провести слідчі (розшукові) дії (ст. ст. 351–353, 356, 360, 361 КПК України).

Як вважає О.В. Литвин, оскільки, за чинним КПК України, суд здійснює збирання, перевірку та оцінку доказів, він є суб'єктом доказування у кримінальному провадженні [7, с. 164]. Саме ці судові дії він пропонує називати судово-слідчими та визначає судово-слідчі дії як регламентовані кримінальним процесуальним законом узгоджені процесуальні дії суду та учасників судового провадження, спрямовані на збирання та перевірку доказів із метою встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження [7, с. 73].

Треба зазначити, що законодавець за необхідності здійснює перевірку або встановлює обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, суд за клопотанням сторони кримінального провадження надає право суду доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії (ч. 3 ст. 333 КПК України). Під час розгляду клопотання суд має врахувати значення обставин, про встановлення або перевірку яких просить особа, що звернулася з ним, можливість їх встановлення чи перевірки на стадії досудового розслідування та має відмовити в задоволенні клопотання прокурора, якщо він не доведе, що слідчі (розшукові) дії, про проведення яких він просить, не могли бути проведені під час досудового розслідування через те, що не були і не могли бути відомі обставини, які свідчать про необхідність їх проведення (ч. 4 ст. 333 КПК України).

Висновки. Зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок, що суд є суб'єктом кримінально-процесуального доказування, оскільки на стадії судового розгляду здійснюється послідовне дослідження доказів, а саме: їх збирання, перевірка та оцінка. І хоча КПК України не передбачає здійснення слідчих дій під час судового розгляду, аналіз кримінального процесуального законодавства свідчить про те, що зміст цієї судової діяльності залишено, і виявляється він у дослідницькій діяльності.

Відповідно до КПК, під час судового розгляду передбачено проведення таких судових дій, які, на нашу думку, можна кваліфікувати як судово-слідчі, а саме: допит обвинуваченого, свідка, потерпілого; допит малолітнього або неповнолітнього свідка (потерпілого); допит експерта (ст. ст. 351–354, 356 КПК); одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ч. 14 ст. 352 КПК), одночасний допит двох чи більше експертів (ч. 4 ст. 356 КПК); прямий і перехресний допит (ч. ч. 6, 7 ст. 352 КПК); допит із використанням технічних засобів з іншого приміщення (зокрема, зі створенням акустичних перешкод (ч. 9 ст. 352 КПК); пред'явлення для впізнання речей, осіб (ст. 355 КПК); дослідження (огляд) речових доказів (ст. 357 КПК); дослідження документів (ст. 358 КПК); дослідження звуко- і відеозаписів (ст. 359 КПК), огляд на місці (ст. 361 КПК); доручення проведення експертизи (ст. 332 КПК).

Вивчення актуальних питань доказової діяльності суду під час судового розгляду сприятиме формуванню оптимальної моделі, забезпечить єдність судової практики під час здійснення доказування на стадії судового розгляду.

Список використаних джерел:

1. Аленін Ю.П., Пожар В.Г., Гловюк І.В. та ін. Прийняття процесуальних рішень за новим кримінальним процесуальним законодавством України: навч.-метод. посібник. Одеса: «Фенікс», 2012. 138 с.
2. Вапнярчук В.В. Стандарт кримінального процесуального доказування. Вісник Національної академії правових наук України. 2015. № 1. С. 100–112.
3. Гришин С.П. Судебное следствие в смешанном уголовном процессе (гносеологический, процессуальный и тактико-криминалистический аспекты). М.: «Юрлитинформ», 2008. 472 с.
4. Когутич І.І. Судово-слідчі дії як засіб розгляду кримінальних справ у суді. Вісник Львівського університету. Серія: «Юридична». 2010. Вип. 50. С. 352–357.
5. Кримінальний процес: підручник / За ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків: «Право», 2013. 824 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар: у 2 т. Т. 1 / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: «Право», 2012. 768 с.
7. Литвин О.В. Кримінально-процесуальне доказування у стадії судового розгляду: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Одеса, 2016. 207 с.
8. Мірошников І.Ю. Судове слідство в апеляційній інстанції: монографія. Х.: «Право», 2007. 192 с.
9. Назаров В.В., Омеляненко Г.М. Кримінальний процес України: навч. посібник. К.: «Атіка», 2008. 584 с.
10. Попелюшко В.О. Судовий розгляд кримінальної справи: навч. посібник. К.: «Кондор», 2006. 234 с.
11. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. К.: «Алерта», 2014. 420 с.
12. Шепітько І.І. Судове слідство в контексті реалізації загальних засад кримінального провадження. Вісник Національної академії правових наук. 2016. № 4 (87).
13. Шепітько І.І. Сутність судового розгляду (судового слідства) та його місце в системі кримінального провадження. Питання боротьби зі злочинністю. 2016. Вип. 32. С. 218–234.

